

El zàping dels idiomes: el català i els alumnes de comunicació

Enric Calpena

Periodista i professor de la Universitat Ramon Llull

La universitat és l'àmbit lingüístic per excel·lència. Fins i tot en les disciplines més experimentals, ús de la llengua i transmissió i aprofundiment dels coneixements esdevenen sinònims. Sense llengua, no hi ha coneixement. Per això el seu ús, bon ús, mal ús i fins i tot desús en aquest àmbit universitari ens pot donar una bona imatge de l'estat d'una llengua o, anant una mica més lluny, de la llengua en general.

La universitat i l'Església van ser els últims àmbits on el llatí va perviure com a llengua viva, com a llengua d'ús. El llatí servia no només com a *lingua franca* entre els estudiosos de tot el món sinó també com a llengua de prestigi, com a llengua marcada per l'honor de ser un dels distintius dels poderosos —almenys en certs àmbits— i dels privilegiats per uns coneixements superiors, fossin intel·lectuals o fossin espirituals. Una llengua que tothom fàcilment reconeixia com a específica d'aquests àmbits, com una mena de marca de classe. Era un Rolex, un Jaguar, un uniforme en forma d'idioma culte.

Malgrat que els temps del llatí ja fa molt que van passar, sí que penso que ha perviscut, com a mínim en l'imaginari popular, aquesta imatge de la universitat com a àmbit on la llengua s'usa de manera elevada, on es té una especial cura per part dels professors, en primera instància, i, en menor mesura, pels alumnes, en l'ús correcte de la llengua i del llenguatge.

En aquest sentit, no és senzill trobar exemples en la ficció de professors universitaris poc curosos amb la llengua parlada o escrita. Fins i tot, alguns d'aquests professors anglosaxons que, per una certa ànima bohèmia que se'ns suposa sense cap mena de fonament, són excessivament afeccionats a compatibilitzar l'assistència a classes amb l'assistència a la cocteleria no deixen mai d'impartir les seves classes amb dignitat i coneixement, encara que amb la pronúncia una mica embafada.

I l'exemple més esquizofrènic de professor universitari és l'il·lustre col·lega de la Universitat d'Indiana, el doctor Junior Jones, que tant sigui a l'aula com lluitant amb una anaconda o amb un regiment de nazis, usa sempre el mateix model lingüístic, amb mínimes concessions a la parla comuna. Tot i això, quan es trobi el seu pare, arqueòleg i acadèmic com ell, la diferència entre l'ampul·lositat d'un i el temor reverencial de l'altre es reflectirà destacadament en la seva manera de parlar.

Fixem-nos també en aquestes mateixes fonts, tan significatives i tan poc rigoroses, és cert, però tan suggeridores. Els alumnes universitaris d'aquestes pel·lícules són tots ells força deixats en el vestir i, en canvi, prou curiosos en la parla, encara que limitats per un vocabulari certament curt. Molt diferents, per cert, dels alumnes d'ensenyament secundari de films similars, que acostumen a mostrar-se com una colla poc uniforme d'eixelebrats hormonats sense cap mena de competència lingüística.

No hi ha estudis o, més correctament, jo no els conec sobre la competència lingüística dels professors de les diverses universitats catalanes o de qualsevol lloc del món. És fàcil pensar que els tòpics que abans comentàvem es deuen complir en una bona mesura: els professors universitaris, en general però també molt majoritàriament, saben parlar i escriure bé. En la meua experiència com a alumne i com a professor no puc recordar cap moment en què això no fos cert. Probablement, quan dic que un professor sap parlar «bé» no filo molt prim, no parlo de la seva retòrica, que, encara que estigui suportada per una suposada preparació de la matèria del dia, sovint és avorrida i reiterativa. Però si considerem generosament que entre els qui parlen bé no es poden excloure aquells que parlen de manera poc engrescadora, més aviat pesada, però en tot cas ho fan respectant les normes gramaticals i fonètiques, aleshores sí que podem dir que és rar el professor universitari que parla malament.

I els estudiants? Com parlen els estudiants? Els models de la ficció ens farien suposar que els alumnes universitaris parlen un idioma que és una barreja del *cheli* madrileny, l'*slang* californià i el guió de *Shin-Chan* i el *Club Súper3* junts. En molt poques pel·lícules —i *Tesis*, d'Alejandro Amenábar, en seria una honrosa excepció— l'estudiant universitari parla tal com s'espera d'algú que està fent uns cursos de nivell superior. O sigui, usant acuradament la llengua, amb un cert ús de sinònims, jugant amb la polisèmia dels mots, de tal manera que el seu llenguatge sigui al mateix temps metallenguatge. I això vol dir que un estudiant universitari no ha de ser una persona sense recursos en la seva parla ni tampoc parlar com un premi Nobel de lingüística si aquest premi, que des d'aquí reivindico, existís.

Iquina és la realitat? Molts dels que som aquí, si no tots, hem estat o estem impli-

cats en la comunitat universitària, si més no pel simple fet de ser avui presents en aquesta sala. I sabem o intuïm amb un cert coneixement de causa que fa anys que en les aules universitàries, pel que fa a la llengua en general i molt particularment a la llengua catalana, se n'està coent una de ben grossa. És una cocció relativament lenta, cosa que fa difícil el diagnòstic i fins i tot saber si el que es cou és una malaltia o només és un canvi social, que també està perfectament reflectit en tots els altres àmbits del nostre país. I, a més, els símptomes són força discutibles, no tothom amb una mínima solvència està ni molt menys d'acord en la seva descripció. Però l'ambient és similar als primers vint minuts d'una pel·lícula de catàstrofes...

Què es nota? Quins són aquests símptomes? Cadascú pot notar-ne de diferents, però jo, permetin-m'ho, els explicaré els que jo he vist entre els meus alumnes.

En primer lloc, cada cop més els seus exàmens escrits són més incomprendibles. I no és que la matèria que jo faig sigui el paradigma de la dificultat. No, el que passa és que conceptes tan simples com la necessitat d'un subjecte o d'un verb, el líptic o explícit, en les oracions que han escrit semblen lluny de la comprensió de bona part dels alumnes. I l'explicació sovint és la mateixa, potser més preocupant que el fet que no sàpiguen construir correctament les frases: «És que ho posava així en els meus apunts.» En una prova que vaig corregir fa uns dies una alumna parlava de «capital autonòmic» en lloc de «capital independent», de «vendes per jornal» en lloc de «vendes ajornades», o de «producció alienada» en lloc de «producció aliena». Però aquesta alumna només va ser una de les sis o set que van estudiar els mateixos apunts erronis i que van cometre exactament els mateixos errors a la prova. Cap d'elles es va plantejar si el que escrivien tenia algun sentit. Simplement ho van memoritzar tal com estava i ho van deixar anar. En la revisió de l'examen no van mostrar cap senyal de comprendre que el que havien escrit no tenia cap sentit, simplement ho van considerar un error en la presa dels apunts.

Segon símptoma: les darreres generacions que han arribat a les facultats són joves que han estat escolaritzats en català, per primer cop en molts decennis. I no tan sols han estat escolaritzats en la nostra llengua, sinó a més ho han estat en un sistema on de manera generalitzada i per primer cop s'ha subratllat la importància del coneixement de la llengua, de la seva estructura, més que la memorització i acumulació de conceptes de les diverses assignatures. Doncs bé, malgrat això, el català continua sent la llengua col·loquial, mentre que el castellà es consolida com a llengua de prestigi. Molts exàmens són escrits en castellà, quan l'alumne coneix perfectament el català i l'usa habitualment en la seva vida quotidiana. Però els exàmens, que són oficials, en castellà.

Tercer símptoma: la primària, pràcticament tota en català; la secundària, la gran majoria en català; el batxillerat, català i castellà pràcticament igualats. Els joves estudiants universitaris no haurien de sentir, en bona lògica, que el català és l'idioma secundari en la seva relació amb el món de l'ensenyament. Doncs sembla que no és així. A la Facultat a la qual pertanyo, la de Comunicació Blanquerna, situada per cert a l'altra banda d'aquesta plaça dedicada a Joan Coromines, quan es fa un treball en equip, a qualsevol curs, la majoria de vegades s'acaba fent en castellà. La raó que sempre addueixen els alumnes és que hi ha un o dos membres del grup —sovint de cinc o sis membres— que són castellanoparlants. A la Facultat de Comunicació on més professors utilitzen el català per a impartir les seves classes, resulta que vuit de cada deu treballs audiovisuals són fets en castellà.

Quart símptoma: la meua Facultat pertany a una universitat privada, la Ramon Llull. A més de la selectivitat general es fan unes proves d'accés específiques del centre. Les proves són redactades en català, però els professors sempre tenim preparades unes còpies en castellà per a aquells alumnes que vénen d'altres llocs i tenen més competència en aquest idioma o, simplement, prefereixen el text de l'examen en castellà. Doncs bé, rarament els alumnes que vénen d'altres territoris de l'Estat espanyol ens demanen la còpia en castellà. És més habitual que ho facin uns quants dels futurs alumnes que viuen a Catalunya.

Cinquè símptoma: els alumnes, durant aquest examen d'ingrés, sovint, com és natural, demanen als professors aclariments sobre el sentit de determinades preguntes. Gairebé sempre es dirigeixen a nosaltres en català, però entre el 55 % i el 60 % de les redaccions les fan en castellà.

Sisè símptoma: en aquests moments, gairebé es pot afirmar que l'ensenyament universitari, com a mínim fins a primer cicle, té tendència a la universalització. Mai hi havia hagut tants estudiants universitaris ni en quantitat ni en proporció a la població catalana. Si els anys setanta marquen el moment de la irrupció dels fills de la classe mitjana a la universitat, es pot dir que els anys noranta representen l'entrada dels fills de les classes més modestes, que, pel fenomen de la immigració massiva de les dècades anteriors, en general empren el castellà com a primera llengua. Doncs bé, l'ús dels idiomes per part d'alumnes provinents de classes diferents els fa indistingibles els uns dels altres. És a dir, els fills de les classes altes i mitjanes en fan un ús similar —sempre dins del món universitari i a l'espera d'estudis que ho puguin acabar de confirmar— que els seus condeixebles que són fills de classes modestes.

Símptomes o casualitats? Senyals o signes? Tot aquest panorama esborrona encara més quan introduïm el tercer factor: l'anglès. Els mateixos alumnes que parlen

habitualment en català, que esquitxen les seves oracions catalanes d'expressions en castellà, sovint amb un accent digne de qualsevol barri andalús o madrileny, que fan els exàmens orals en català i els escrits en castellà, que es dirigeixen als professors i als estaments oficials en català però als seus amics i amigues en castellà, quan volen usar una expressió precisa, tècnicament impecable, usen l'anglès.

I no qualsevol anglès. Un anglès amb un accent espaterrant, un accent que provoca enveja a tots aquells ja granadets que vam haver d'aprendre la llengua de Bush i Reagan quan ja teníem una edat i unes quantes manifestacions a l'esquena.

A algú com jo, que bàsicament ha dedicat la seva vida a la televisió, a fer-ne i a reflexionar-hi, aquesta situació li recorda molt el que va passar arreu d'Europa a finals dels setanta i principis dels vuitanta. Tots els nous monitors de televisió anaven acompanyats d'una capseta que ràpidament van aprendre a anomenar-la, molt descriptivament per cert, «comandament a distància». L'arribada del comandament a distància no es devia a la popularització de la transmissió per infrarojos. La causa real de l'aparició del comandament era que per primer cop hi havia més d'un parell de botons per prémer, o sigui, hi havia més d'un parell de canals per veure.

Quan el nombre de canals va augmentar fins i tot es va importar una estranya paraula provinent dels Estats Units: *zapping*, un substantiu que descrivia la pràctica d'anar canviant amb un cert ritme de canal sense acabar de veure'n constantment cap ni un. Als Estats Units, especialment a Califòrnia i a la Costa Est, allà on hi ha més densitat de canals, van aparèixer comandaments que canviaven automàticament de canal després de pocs segons, amb la qual cosa no calia ni tan sols prémer cap botó. La programació per a aquell espectador que escollís aquesta opció esdevenia caòtica, plena d'una poesia surrealista i consumista que podia resultar estranyament atractiva.

Potser el que passa és que els nostres joves estan fent això, estan fent zàping, zàping amb els idiomes. Canvien d'idioma i en proven l'ús, i aquesta llengua de vegades els serveix i de vegades no. De manera intuïtiva decideixen quin idioma els expressa millor allò que volen comunicar i és aquest el que fan servir.

El zàping televisiu no és positiu per si mateix. Els programes, fins i tot els anuncis, es fan per ser vistos en la seva totalitat i no només a trossos. Però tot i això els productors dels programes ja els dissenyen tenint en compte que probablement no podran ser apreciats en la seva totalitat, sinó només en determinats fragments.

El zàping idiomàtic, si em permeten la innovació, tampoc és positiu per si mateix. Així com en un programa de televisió el que es busca sempre és entretenir l'audiència, un idioma no té per què plantejar-se aquesta funció lúdica, però sí clara-

ment la seva utilitat. I el català sovint, pel que veiem, no és prou útil per als joves universitaris.

Aquest no pot ser pas l'únic criteri, el de la utilitat, per a facilitar l'ús de la llengua. Cal l'esforç individual. Parlar en català ja sabem que ens han fet creure que no pot ser mai una obligació, cosa que el castellà sí que pot ser sempre que calgui. Potser cal que ens obliguem a nosaltres mateixos a l'espera de tenir un Estat propi que, com un bon programa de *prime time*, faci veure a molts que potser sí que és útil parlar en català quan els que manen ho fan.

Que no sigui que amb això del zàping ens oblidem de tots els significats en anglès de la paraula *zap*: un és 'destruir, esborrar per sempre'. Compte! Que amb tant de zàping no ens quedem sense cadenes en català.